

є віднайти ці фактори, описати всі функції різних ділянок мозку та зрозуміти, як мозок забезпечує ці психічні функції.

Як свідчать дослідження, поєднання психометричного та якісного нейропсихологічного аналізу, за умов їх доповнення відповідними вимірвальними методами, дозволить вийти на новий рівень нейропсихологічної діагностики, адже у використанні психометричного та якісного підходів до нейропсихологічної діагностики можна відмітити як позитивні, так і негативні сторони.

Наприклад, з погляду психометричних підходів, збільшується широта досліджень, забезпечується «відтворюваність» отриманих результатів, відмічається висока ефективність та надійність диференціації здорових дітей від тих, що мають мозкові ураження. Також позитивним є наявність у нейропсихологів готових тестів, що надають можливість швидкого обстеження.

З іншого боку, у використанні психометричного підходу відмічається недостатня глибина аналізу отриманих результатів, недостатність оцінки таких функцій, як пам'ять, увага, мовлення, недостатні можливості використання методу при локальних ураженнях головного мозку.

На відміну від психометричного, традиційний нейропсихологічний метод дозволяє здійснити більш глибоке та якісне обстеження розвитку чи порушення вищих психічних функцій.

Про необхідність поєднання підходів – того, що спирається на стандартизовані, нормовані методи та заснованого та якісному аналізу результатів індивідуально-орієнтованого нейропсихологічного дослідження, – наголошується практично в усіх наукових публікаціях із проблематики сучасної нейропсихології та нейропсихологічної діагностики (Л.С. Цветкова, Ю.В. Мікадзе, Л.І. Вассерман, Ж.М. Глозман та ін.). Ряд дослідників створюють нові тестові методики, так звані «еклектичні», інші розробляють «процесуально-орієнтовані підходи», де намагаються поєднати кількісний та якісний метод за допомогою двоскладової процедури: після проведення невеликого центрального стандартизованого набору тестів дослідник обирає різноманітні варіанти продовження обстеження, що дозволяє цілеспрямовано аналізувати прогнозоване порушення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Астаева А.В., Беребин М.А. «Теоретические основания и задачи нейропсихологического анализа развития высших психических функций у детей дошкольного возраста.» // Интеграция медицины и психологии в XXI веке / под ред. С.И. Блохиной, Е.Т. Соколовой, Л.Т. Баранской. - Екатеринбург «СВ-96», 2007. – 352 с. С. 104-109.
2. Беребин М.А., Астаева А.В., К вопросу о качественном и психометрическом подходах в современной нейропсихологической диагностике. // Вестник ЮУрГУ, №32, 2008. - С. 19-28.
3. Вассерман Л. И., Вассерман М. В., Чередникова Т.В., Щелкова О.Ю., Ананьева Е. И., Шерешевский Г. Потенциал интеллектуального развития: тестовая методика психологической диагностики. Учебно-методическое пособие. Изд. Речь СПб, 2008 г. 112 с.
4. Глозман Ж.М. Количественная оценка данных нейропсихологического исследования / Ж.М. Глозман. – М.: Центр лечебной педагогики. – 1999. – 160 с.
5. Корсакова Н.К., Микадзе Ю.В., Балашова Е.Ю. Неуспевающие дети: Нейропсихологическая диагностика трудностей в обучении младших школьников. - М.: Российское педагогическое агентство, 1997. - 124 с.
6. Лурия А. Р. Мозг человека и психические процессы / А. Р. Лурия. – М. : Из-во АПН РСФСР, 1963. – 88 с.

УДК 376

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕФІКСАЛЬНО-ДІЄСЛІВНОГО СЛОВОТВОРУ У МОВЛЕННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ТПМ

Коломієць Ю.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Дерев'яно Н.О.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті представлені особливості усвоєння і використання приставочного глагольного словообразования молодшими школьниками з тяжкими порушеннями мови. Також проаналізовані знання

учеников младших классов с НТР о свойствах приставок и умениях их использовать в глагольном словообразовании.

The authors of the article reviews and analyses mastering and use of verb derivation children's with speech language pathology. In the article also analysed knowledge of children with speech language pathology of primary school ages about properties of prefixes and skills to use them in verbal word-formation.

Ключевые слова: глаголы, приставки, глагольное словообразование, приставочное глагольное словообразование, младшие школьники с нарушениями речи, украинский язык.

Keywords: verbs, prefixes, verb derivation, platformers verbal word-formation, the Ukrainian language, children's with speech disorders.

Навчання рідної мови у початковій школі передбачає взаємозв'язок вивчення мовного матеріалу та роботи над розвитком усного і писемного мовлення, що забезпечує формування граматичних, орфографічних і мовленнєвих умінь і навичок. Відтак, збагачення словникового запасу молодших школярів відбувається у процесі вивчення граматики, морфології та орфографії. На уроках рідної мови учні оволодівають мовними засобами, а саме словами та їх формами, вчать розуміти семантику слів, використовувати лексичні одиниці якомога точніше і доречніше.

У науково-методичній літературі нами було зафіксовано значну кількість досліджень, присвячених словотвору. Такі відомі науковці, як Б.І. Богуслаєв, Л.А. Булаховський, Г.О. Винокур, В.Т. Горбачук, В.О. Горпинич, Є.А. Земська, І.І. Ковалик, В.О. Кондратенко, О.С. Кубрякова, О.В. Ревуцька, П.Ф. Фортунатов, Н.І. Чепелюк та ін. у своїх працях велику увагу приділяли вивченню словотворення, його систематизації та структуруванню.

Проблема розвитку мовлення молодших школярів, формування й удосконалення мовленнєвих умінь та процес засвоєння рідної мови є однією з провідних у працях українських і російських психологів (Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, Д.Б. Ельконін, М.І. Жинкін, О.М. Леонтьєв та ін.).

Психологічні дослідження, присвячені процесу оволодіння дітьми мовленням у нормі (Д.Б. Ельконін, С.Ф. Жуйков, А.В. Захарова, А.К. Марковата та ін.) показали, що початок оволодіння лексико-граматичним рівнем у дітей пов'язаний із засвоєнням основ словотворення, а це, у свою чергу, обумовлено збагаченням словника дитини. Початок користування словотворчих елементів, відзначав О.М. Гвоздев, є важливим етапом розвитку дітей, проте він викликає певні утруднення, часто діти вживають одну й ту саму форму для вираження багатьох значень, які їм не властиві.

У процесі розвитку зв'язного мовлення та збагачення лексичного складу у молодших школярів важливу роль відіграє словотворча робота. Поряд із іншими, чільне місце посідає дієслівний словотвір та вміння оперувати створеними словами відповідно до завдань мовного і мовленнєвого середовища.

Згідно програми для 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення учні у третьому класі повинні уміти добирати слова з однотипними морфемами (префіксами, коренями, суфіксами, закінченнями), мати уявлення про дієслово як частину мови, вміти впізнавати дієслова серед інших частин мови. Учні мають оволодіти теоретичними знаннями і практичними вміннями з розділу «Будова слова», «Частини мови».

Збагачення словника в учнів із ТПМ похідними словами відбувається внаслідок оволодіння ними новими словотворчими морфемами, продуктивними способами словотвору, а також шляхом активізації процесів словотворення.

Для перевірки стану словотворчої роботи в учнів 3-х класів із ТПМ нами була розроблена система завдань, яка, на нашу думку, дасть змогу всебічно проаналізувати рівень оволодіння учнями словотворчими операціями, а саме, префіксально-дієслівним словотвором у межах чинної програми. Виходячи з цього, ми вважаємо за необхідне з'ясувати:

- рівень сформованості умінь впізнавати дієслова серед інших частин мови;
- рівень знань та вмінь, набутих молодшими школярами у результаті практичної роботи над дієслівними синонімами;
- природу типових помилок, що допускаються учнями у процесі виконання вправ із дієсловами;
- рівень сформованості умінь робити морфологічний розбір слова;
- рівень володіння словотворчими морфемами і словотворчими операціями;
- рівень використання у власному мовленні префіксально-дієслівного словотвору;
- наявність префіксально-дієслівної лексики у пасивному словнику учнів.

У процесі розробки методики дослідження, ми спиралися на науково-методичне трактування зазначених проблем, що знайшли своє висвітлення у працях таких вчених, як: М.С. Вашуленко, Л.О. Варзацька, Л.С. Вавіна,

В.О. Кондратенко, М.Я. Плющ, О.В. Ревуцька, Н.І. Чепелюк та ін.

Для з'ясування зазначеного, на основі аналізу науково-методичної літератури та наших дослідницьких передбачень, було розроблено експериментальну методику констатувального дослідження даної проблеми.

Під час складання завдань для констатувального експерименту, нами було враховано вікові та психологічні особливості молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення, програмові вимоги до загальномовленнєвих умінь та мовних знань учнів, наявність подібних завдань у підручниках.

З метою виявлення зазначених знань та умінь було розроблено спеціальні картки з інструкціями та завданнями для молодших школярів, які передбачали їх письмове виконання, а також, для перевірки пасивного словника, від учнів вимагалася усна відповідь.

Констатувальний експеримент містив у собі три групи завдань:

I – група передбачала перевірку знань учнів про частину мови – дієслово;

II – група була спрямована на з'ясування вміння молодших школярів робити морфологічний розбір слова;

III – група містила завдання на з'ясування знань та умінь учнів із префіксально-дієслівного словотвору.

Перша група завдань містила у собі десять вправ: на з'ясування знань учнів про частину мови – дієслово; на перевірку здатності учнів виділяти серед інших частин мови дієслова; на з'ясування навички вживання відомих дієслів у поданому контексті; на перевірку вміння добирати дієслова-синоніми до поданих дієслівних форм у реченні, у тексті, використовуючи слова для довідки, слова із власного словника; на з'ясування активізації лексем із пасивного словника.

Друга група завдань констатувального етапу експерименту була спрямована на з'ясування вміння молодших школярів робити морфологічний розбір слова. Аналіз результатів її виконання дав нам можливість з'ясувати рівень наявних знань дітей стосовно морфологічного складу слова, вміння визначати основні частини слова, користуючись умовними позначеннями.

Третя група завдань констатувального етапу експерименту включала завдання на з'ясування знань учнів про префіксально-дієслівний словотвір та умінь застосовувати його у практичній діяльності. За допомогою даної групи вправ ми отримали можливість на завершальному етапі зробити повний аналіз знань та умінь учнів із ТПМ із розділу «Будова слова». Ця серія завдань вміщувала вправи на з'ясування рівня оволодіння молодшими школярами з мовленнєвими порушеннями словотворчими вміннями у межах чинної програми, здатність утворювати нові префіксально-дієслівні слова, а також передбачала перевірку пасивного словника дієслівної лексики.

Для дослідження у спеціальній школі для дітей із ТПМ ми обрали 3 клас (Васильківська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I – II ступенів) серед 20 учнів, за даними мовленнєвих карток, логопедичні діагнози були такі: ЗНМ II рівня – 9 учні, ЗНМ II – III рівня – 6 учнів (з них три учні з ЗГР і один учень із ДЦП) ЗНМ III рівня – 5 учнів.

Вибір класів був обумовлений метою нашого дослідження – з'ясувати стан сформованості префіксально-дієслівного словотворення у практиці початкового навчання мови учнів із ТПМ відповідно до чинної програми, за якою відбувається навчання молодших школярів.

Експериментальні дані, які були одержані нами у результаті проведення контрольних робіт із завданнями констатувального дослідження у третіх класах спеціальної школи для дітей із ТПМ, були детально проаналізовані та дали змогу виділити такі особливості при виконанні першої групи завдань:

- як дієслова виділяються інші частини мови. На нашу думку, такі особливості можна вважати за типові, оскільки вони переважають над іншими;
- словник фразеологізмів збіднений, діти не вміють добирати дієслова, що найвиразніше передають думку, відповідають меті й типу висловлювання;
- учні не розрізняють у процесі роботи співзвучні префікси і прийменники, тому з утрудненнями підбирають дієслово, відповідне певній мовленнєвій ситуації;
- не усвідомлюють вимог, запропонованих у завданні, що зумовлено, з нашої точки зору, особливостями пізнавальних процесів даної категорії учнів;
- не вміють добирати синоніми із запропонованого словника-довідки. Такий стан, на нашу думку, пояснюється тим, що діти неправильно розуміють значення визначених слів;
- учні замінюють дієслова спорідненими словами та не вміють правильно записувати обрані лексеми. Такий стан речей, на наш погляд, зумовлений слабкими навичками узгодження слів у реченні.

Характер допущених помилок дозволяє зробити висновок, що учні не достатньо розуміють вказівок зазначених у завданні; мають нестійкі коливання уваги, що є наслідком незрілості нервової системи, у результаті чого молодші школярі сприймають не всю інформацію загалом, а лише окремі її частини. Також слід зазначити, що допущені учнями помилки є результатом недостатнього вивчення і несвідомого засвоєння навчального

матеріалу з розділів «Будова слова», «Частини мови».

Друга група завдань констатувального експерименту мала на меті з'ясувати рівень сформованості знань учнів про будову слова, вмінь робити морфологічний розбір слів, користуючись умовними позначеннями. Результати її виконання дали нам змогу визначити наступні особливості:

- в учнів недостатньо сформовані уміння визначати морфемний склад слова, що виражається у порушенні цілісності морфем або змішуванні позначення складової частини морфем, також діти не володіють способами визначення у словах афіксів;

- учні мають недостатню кількість знань про загальноживані префікси, що на письмі викликало написання частки не з дієсловами і визначення її як префіксу. На нашу думку, формуючи поняття морфемного складу слова, можна методом зіставлення вести постійну роботу над формуванням в учнів умінь відрізняти їх від подібних до них мовних явищ.

Підсумовуючи результати виконання другої групи завдань молодшими школярами з мовленнєвими порушеннями слід зазначити, що вони продемонстрували низький рівень знань, умінь і навичок із розділу «Будова слова», оволодіння таким мовним явищем, як морфологія, в учнів із ТПМ є недостатнім.

На меті у третьої групи завдань було з'ясувати рівень сформованості знань учнів про префіксально-дієслівний словотвір та умінь застосовувати його у практичній діяльності. Отримані відповіді дали нам змогу визначити такі особливості префіксально-дієслівного словотвору молодших школярів із мовленнєвими порушеннями:

- учні не розуміють значення наведених дієслів, тому, замість творення нових слів, замінюють на дієслова близькі за звучанням;

- учні не володіють способами визначення у словах префіксів;

- спостерігається недостатність актуалізації практичних умінь застосовувати найуживаніші префікси у роботі з дієсловами, що проявляється у зміні форми запропонованого слова, використанні частки «не»;

- учні не відчують значеннєві відтінки префіксів, що проявляється у неспроможності правильно й точно вживати їх з урахуванням певного контексту;

- учні не усвідомлюють вимог у завданні, тому у результаті обмеження обсягу інформації до запропонованих дієслів добирають синоніми;

Проаналізувавши результати виконання вправи на вживання префіксально-дієслівної лексики в активному словнику під час написання переказу, ми мали змогу визначити префікси, що найчастіше використовуються молодшими школярами з порушенням мовлення (у залежності від кількості їх використання учнями).

1 група – префікс при- використовується у всіх двадцяти роботах учнів із ТПМ (у словах із переказу прилетів, у словах із власного словника прийшли);

2 група – префікс за- зустрічається у 18 роботах молодших школярів із мовленнєвими порушеннями (у словах з переказу забрав, замерз);

3 група – префікс по- використовується у 13 роботах учнів із ТПМ (даний префікс використовується учнями у словах із власного словника полетів, побачили, почали);

4 група – префікс під- зустрічається у 11 переказах молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення (у словах із переказу підгодували);

5 група – префікс на- зустрічається у 11 роботах учнів із порушенням мовлення (даний префікс використовується у словах із власного словника настала, наступила);

6 група – префікс до- зустрічається у 7 роботах (у словах із переказу доглядав);

7 група – префікси пере-, ви-, від-, зі- префікс пере- використовується у п'яти роботах учнів із вадами мовлення (у словах із власного словника перелетів, переселився); префікс ви- зустрічається у трьох переказах учнів (у словах із власного словника вийшли, виходили, випустив); префікс від- зустрічаються у двох роботах учнів із вадами мовлення (у словах із власного словника відвезли, відпустили); префікс зі- використаний лише у одній роботі учня з ТПМ (у слові із власного словника зібралися).

Низький рівень виконання дієслівних, морфологічних, та префіксально-словотворчих завдань учнями з мовленнєвими порушеннями можна пояснити недостатністю знань про частину мови – дієслово, обмеженістю лексичного запасу, недостатністю уявлень про словотворчі можливості морфологічних одиниць мови, у зв'язку з чим виникають труднощі у роботі над підбором дієслівних синонімів та під час словотворення, спостерігається несформованість здатності самостійно добирати дієслова з довідки, із власного словника, відновлювати слова у заданому словосполученні та утворювати нові слова відповідно до вимог мовленнєвої ситуації.

Негативний вплив на формування словотворчих умінь має те, що ця проблема є недостатньо висвітлена у методичній літературі з питань вивчення української мови учнями молодших класів із тяжкими порушеннями мовлення. Усе це призводить до того, що теоретичні знання про дієслова, префікси та словотворчі уміння не

знаходять відповідного застосування у мовленнєвій практиці молодших школярів із ТПМ. Це виявляється в обмеженому вживанні префіксально-дієслівної лексики.

Як показало дослідження, рівень умінь добирати до поданих дієслівних форм слова з довідки, із власного словника, знаходити дієслова у тексті, здатність активізації лексем із пасивного словника, вміння робити морфологічний розбір слів, користуючись умовними позначеннями, є досить низьким, що свідчить про недостатню увагу до словотворення дієслів, до префіксів, доцільного використання їх у творенні слів, а також їх участі у змінюванні семантичного відтінку слова. Внаслідок чого молодші школярі не достатньо оволодівають префіксально-дієслівним словотворенням.

Таким чином, підсумки констатувального експерименту, який проводився у третій класі шкіл для дітей із ТПМ показали, що загальний рівень володіння теоретичними знаннями про префікси, їх функціональну роль, здатність до словотворення дієслів за допомогою префіксів у молодших школярів із мовленнєвими порушеннями є недостатнім.

Проведення констатувального зрізу дало можливість виявити стан сформованості словотворчих дієслівних умінь із використанням префіксів у молодших школярів із ТПМ та стало основою для подальшої розробки методичних рекомендацій, які можуть бути використані вчителям молодших класів при опрацюванні розділів «Будова слова» та «Частини мови».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. С-Пб.: Детство-Пресс, 2007 – 471с
2. Земская Е.А. Современный русский язык: Словообразование. – М., 1973. – 304 с.
3. Ковалик І.І. Основні проблеми вчення про словотвір. // Українська мова і література в школі. – 1970 - №11.
4. Програми для 2-4 класів загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з тяжкими порушеннями мовлення. Частина 1 / Н.С. Гаврилова, Е.А. Данілавічюте, В. В. Тищенко ; за ред. М. К. Шеремет – К. : Неопалима купина, 2006. – 360 с.
5. Сохин Ф.А. Некоторые вопросы овладения грамматическим строем языка в свете физиологического учения // Сов. Педагогика. Под ред. И.П.Павлова. – 1957 - №7. – С.42-56.

УДК 376-056.264.016:615.82

ВИКОРИСТАННЯ МАСАЖУ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ

Кондратенко В.О.

кандидат педагогічних наук, доцент

Панченко О.М.

Інститут корекційної педагогіки та психології

НПУ імені М.П. Драгоманова

У цій статті розповідається про вплив логопедичного масажу на процес корекції мовленнєвих порушень, необхідність його використання, а також про його основні цілі та сучасні методики.

Эта статья рассказывает о влиянии логопедического массажа на процесс коррекции речевых нарушений, необходимости его использования, а также об его основных целях и современных методиках.

This article deals with an influence, which logopedic massage makes on the speech correction process. It is also about necessity of using logopedic massage, its main goals and actual methods.

Ключові слова: логопедичний масаж, вплив, методи, мовленнєві порушення, корекція мовленнєвих вад.

Ключевые слова: логопедический массаж, влияние, методы, речевые нарушения, коррекция речевых нарушений.

Key words: logopedic massage, influence, methods, speech disorders, correction of speech disorders.

Протягом останніх років спостерігається значне збільшення кількості дітей із мовленнєвими порушеннями, які потребують логопедичної допомоги. Серед них велика кількість вад звукомови, які можуть мати як органічний, так і функціональний характер, причиною яких виступають мовнорухові розлади різного ступеню тяжкості. Рухові порушення артикуляційного апарату є однією з основних причин формування